

माध्यमिक शिक्षा बोर्ड राजस्थान, अजमेर

पाठ्यक्रम (Syllabus) परीक्षा 2025

कक्षा-12

विषय : संस्कृतम् साहित्य (12)

इस विषय की परीक्षा योजना निम्नानुसार है—

प्रश्न-पत्र	समय (घंटे)	प्रश्न-पत्र के लिए अंक	सत्रांक	पूर्णांक
एक पत्र	3.15	80	20	100

एकम्-प्रश्नपत्रम्

अवधि : सपादहोरात्रयम् 3¼

पूर्णांकः 80

क्र.सं.	अधिगम-क्षेत्रम्	अङ्काः
1.	पठित-अवबोधनम्	30
2.	संस्कृतसाहित्येतिहासस्य परिचयः	10
3.	छन्दोऽलङ्काराः	10
4.	अपठित-अवबोधनम्	8
5.	रचनात्मककार्यम्	10
6.	व्याकरणम्	12

1. पठित-अवबोधनम्—

30

1. पाठ्यपुस्तकात् बहुविकल्पात्मकप्रश्नाः (अष्टौ प्रश्नाः) 1×8=8

2. अंशत्रयम्—(एकः गद्यांशः, एकः पद्यांशः, एकः नाट्यांशः च) 4+4+4=12

प्रश्न-वैविध्यम्—

(क) एकपदेन उत्तरम् (प्रश्नद्वयम्) 1/2×2=1

(ख) पूर्णवाक्येन उत्तरम् (प्रश्नमेकम्) 1

(ग) भाषिककार्यम् (बहुविकल्पात्मकप्रश्नचतुष्टयम्) 1/2×4=2

(i) विशेषण-विशेष्यचयनम्।

(ii) कर्तृक्रियापदचयनम्।

(iii) सर्वनामसंज्ञाप्रयोगः।

(iv) पर्याय-विलोमपदचयनम्।

- + 3. पाठप्रसङ्गानुसारं शब्दार्थलेखनम् (चतुश्शब्दानाम्) $1/2 \times 4 = 2$
4. कथनानि आश्रित्य प्रश्ननिर्माणम् (चतुर्णाम्) $1 \times 4 = 4$
5. हिन्दीभाषायां सप्रसङ्गं भावार्थलेखनम् (एकस्य वाक्यस्य पद्यांशस्य वा) 2
6. अन्वयलेखनम् (एकस्य पद्यस्य) $1 \times 2 = 2$
- 2. संस्कृतसाहित्येतिहासस्य परिचयः— 10**
- (अ) प्राचीन-संस्कृतसाहित्येतिहासः (अतिलघूत्तरात्मकपञ्चप्रश्नाः) $1 \times 5 = 5$
- (ब) आधुनिक-संस्कृत-साहित्यस्य परिचयः (अतिलघूत्तरात्मकपञ्चप्रश्नाः) $1 \times 5 = 5$
- 3. छन्दोऽलङ्काराः 5+5=10**
- (क) छन्द-परिचयः— 5**
- (i) लघुगुरुविवेकः, छन्दसः सामान्यज्ञानम् (बहुविकल्पात्मक/ अतिलघूत्तरात्मकप्रश्नमेकम्) $1 \times 1 = 1$
- (ii) अधोलिखितछन्दसां सोदाहरणं लक्षणम्— 2
- (द्वयोः एकस्य)
- अनुष्टुप्, उपेन्द्रवज्रा, इन्द्रवज्रा, उपजाति, वसन्ततिलका, वंशस्थ, मालिनी, शिखरिणी, मन्दाक्रान्ता, शार्दूलविक्रीडितम्।
- (iii) पद्यांशेषु गणचिन्हपूर्वकम् छन्दज्ञानम् (द्वयोः एकस्य) 2
- (ख) अलङ्काराः— 5**
1. अधोलिखित-अलङ्काराणाम् उदाहरणसहितलक्षणज्ञानम्—(त्रिषु द्वयोः) $1 1/2 \times 2 = 3$
- (i) शब्दालङ्काराः—अनुप्रासः, यमकः, श्लेषः
- (ii) अर्थालङ्काराः—उपमा, रूपकम्, उत्प्रेक्षा, अर्थान्तरन्यासः, अन्योक्तिः, व्याजस्तुतिः, दृष्यन्तः, अतिशयोक्तिः।
2. (i) पद्यांशेषु अलङ्कारस्य नामोल्लेखम् (बहुविकल्पात्मक/अतिलघूत्तरात्मकप्रश्नमेकम्) $1 \times 1 = 1$
- (ii) कस्यापि अलङ्कारस्य सामान्य लक्षणज्ञानम् (बहुविकल्पात्मक/अतिलघूत्तरात्मकप्रश्नमेकम्) 1
- 4. अपठित-अवबोधनम्— 8**
- 80-100 शब्दपरिमितः एकः सरलः अपठितः गद्यांशः
(सम्पादितः सरलः साहित्यिकः अंशः)
प्रश्नवैविध्यम्—
- (i) एकपदेन-उत्तरम् (प्रश्नचतुष्टयम्) $1/2 \times 4 = 2$

(ii) पूर्णवाक्येन-उत्तरम् (प्रश्नत्रयम्)	1+1+1=3
(iii) भाषा-सम्बद्धकार्यम् (प्रश्नचतुष्टयम्)	$1/2 \times 4 = 2$
(क) कर्तृ-क्रियापदचयनम्	
(ख) विशेषण-विशेष्य-प्रयोगः	
(ग) सर्वनामप्रयोगः/संज्ञाप्रयोगः	
(घ) शब्दार्थचयनम्/विलोमचयनम्	
(iv) समुचितशीर्षकप्रदानम्	1
5. रचनात्मककार्यम्—	10
(i) कमपि विषयं स्वीकृत्य 50-60 शब्देषु संस्कृतभाषायां लघुनिबन्धलेखनम्	5
(ii) हिन्दीभाषायां लिखितानां पञ्चवाक्यानां संस्कृतभाषया अनुवादः	5
6. व्याकरणम्—	12
(प्रश्नाः— बहुचयनात्मकाः, रिक्तस्थानपूर्तिः, अतिलघूत्तरात्मकाः प्रश्नाः च)	
(i) स्वरसन्धिः, व्यञ्जनसन्धिः (प्रमुख सूत्राणि उदाहरणानि च लघुसिद्धान्तकौमुद्यानुसारम्)	04
(ii) कारकाणि—उपपदविभक्तीनां सूत्रसहितं ज्ञानम्	04
(iii) प्रत्ययाः—तव्यत्, अनीयर्, यत्, ण्यत्, क्यप्, शतृ, शानच्, क्त, क्तवतु, क्त्वा, ल्यप्, तुमुन्, मतुप्, इनि, ठक्, त्व, तल्, टाप्, डीष्।	
(क) प्रकृति-प्रत्ययसंयोगं	2
(ख) प्रकृति-प्रत्ययविभागम्।	2
निर्धारितपुस्तकानि—	
शाश्वती (भाग 2) (राष्ट्रिय-शैक्षिक-अनु. एवं प्रशिक्षण परिषदा प्रकाशितम्)	